

ИСТОРИЈА ПОПУЛИЗМА У ЕВРОПИ

Сажетак: Популизам је појава која је постала све присутнија у дневно-политичком животу последњих година. На популизам као становиште најчешће указују светски медији, сврставајући га терминолошки у контекст погрдне политичке оријентације, или у политичком дискурсу, повезујући га са испразном реториком и демагогијом. Користе га такође у циљу омаловажавања политичких противника. Приказују га као антипод елитама владајућег естаблишмента, либералне демократије, плурализма и слично. Међутим, теорија порекла и настанка популизма је често маргинализована тема. Историјски оквири кроз које је политички феномен популизма морао да прође су веома дуги и захтевају екстензивно бављење њиховом природом. У раду је приказан развој популистичке мисли кроз векове, од његовог зачетка у Риму па до краја XX века, када је обликована модерна популистичка мисао. Због немогућности обухватања свих покрета и држава, у раду су анализирани актери који су имали највише утицаја, и који су представљали градивни фактор друштва у датом времену. Државе у којима су анализирани покрети су: Римска република/царство, Свето римско Царство, Руско царство, Немачко царство и република, Француска краљевина/република/царство, Италијанска краљевина, Шпанска краљевина и слично. Методе које су коришћене у раду су комбиноване, највише аналитичка и компаративна метода истраживања. Циљ рада је стварање јединственог приказа о покретима који су обликовали популистичку мисао, јасно дефинисање природе развоја популистичких покрета током историје и њихове промене током историјских епоха. Претпоставка је да је популизам био променљив у складу са епохом у којој се налазио, као и да су покрети одступали од идеје демократије у сврху успостављања режима одрживости власти.

Кључне речи: Популизам, политика, политичка оријентација, историја, Европа

Увод

Значење појма „Популизам” је веома комплексно и често погрешно интерпретирано. Постоји и неколико фактора који оправдавају ову тврдњу. Прво, популизам никако не може бити идеологија, зато што се људи који су означени као популисти занемарују класичну поделу на политичком спектру, те пропа-

* d.piksiades@outlook.com

гирају идеје левог и десног политичког спектра. Друго се односи на призвук самог појма. Данас популизам има негативну конотацију¹. Популизам је неутралан појам, а дефинисање власти популистичког покрета или странке може имати позитивну или негативну конотацију. Дакле, популизам најприближније можемо означити као политичку оријентацију. Порекло назива „Популизам” произилази од латинске речи „Populi“, што значи „Народ“, чиме јасно закључујемо да је идеја популистичке оријентације у одбрани права, заштити и гласноговорништву народа за који се залаже. То представља јасну индикацију да је популизам уско везан за појам директне демократије.

Истраживању популизма у политичкој и социолошкој теорији се придавало мало значаја, толико да се тек у претходних неколико деценија интензивирала пракса истраживања овог политичког феномена. Дефиницију популизма су покушали да обликују многи теоретичари. Један од првих био је Едуард Шилс (Edward Shils), 50-их година прошлог века. Шилс наводи да популизам „(...) постоји где год је популарна идеологија отпора власти, усмерена према народу као дуготрајно успостављене, диференцијалне владајуће елите за коју се вреднује да има монопол моћи, власништва, развоја и културе” (Shils, 1956: 100). Ернесто Лаклау (Ernesto Laclau) је поклатио значајан део свог научно-истраживачког рада теорији популизма. Познати аргентински филозоф не покушава да изведе дефиницију популизма, већ закључује зашто она до сада није утемељена. Као разлог тога наводи „(...) ограниченост онтолошких алата који тренутно стоје на располагању политичкој анализи” (Laclau, 2019: 16). Шантал Муф (Chantal Mouffe), која је блиско сарађивала са Лаклауом, популизам сматра „(...) начином вођења политике који може попримити различите идеолошке облике, у складу са временом и местом и компатибилан је са различитим институционалним оквирима” (Muf, 2019: 23). За теоретичара Франциска Панизана (Francisco Panizza), популизам је ”Покушај идентификације омогућен сваком политичком актеру који делује у дискурзивном пољу, где начело суверенитета људи и њихова неизбежна различитост, сукоб моћних и немоћних, су субјекти политичког имагинаријума” (Panizza, 2005: 4). Пол Тагарт (Paul Taggart), енглески политиколог, инсистира да „(...) он служи многим господарима” (Taggart, 2000: 10). Кас Муде (Kas Mudde) и Кристобал Ровира (Cristobal Rovira) су популизам окарактерисали као „(...) уско-концентрисану идеологију, која не само да се појављује у различитим историјским оквирима, већ се појављује и у различитим облицима” (Mudde, Ravira, 2017: 19). Дакле, конкретну дефиницију популизма не можемо извести, али свакако можемо схватити његову природу и услове потребне да се један покрет сматра популистичким.

Популизам је усмерен на три чиниоца у којима концентрише своју моћ: народ, противљење владајућим елитама и пропагирање општег добра. Током историје, популисти су истицали борбу за народ, његово укључивање у рад институција, а самим тим и јачање демократије као основу своје политичке парадигме. Реторика популистичких странака је увек била усмерена против

---

¹ Негативни призвук популизма су наметнули медији, који га повезују са екстремистичким организацијама, понајвише фашистичким и неонацистичким.

елите, за коју су пропагирали да интенционално врши репресију над народом зарад сопствених интереса. Неретко су и сами популистички лидери припадали елитним круговима, а након доласка на власт успостављали су контролану, режимску елиту. Пропагирање борбе за опште добро је централна идеја свих популистичких покрета. Овај сегмент деловања се огледа у артикулацији мишљења окупљеног народа, идентификујући га у државном апарату (народни, за народ), стварање аверзије према владајућим структурама и усмерава њихово незадовољство према њима. Карактеристика популистичких покрета има много и зависи од мноштва фактора². Ипак, покрети који су означени као популистички имају четири заједничке карактеристике: „Истичу централну позицију народа, критикују елиту, стреме креирању хомогеног ентитета и започињу озбиљну кризу” (Matthijs, 2013: 28).

Постоји неколико подела популизма. Прва се односи на политички спектар, где се дели на леви и десни популизам. Леви популизам је данас карактеристичан за Латинску Америку и САД и заступа социјалне теме, као што су борба за права радника, опозиција капитализму, великим корпорацијама и сличним чиниоцима. Десни популизам је карактеристичан за данашњу Европу и темељи се на неонационализму, протекционизму и изражени антиглобализму. Друга подела популизма на програмске политике које спроводи покрет, а то може бити аграрни и политички популизам. Аграрни популизам подразумева радикалне економске промене, борбу за живот фармера и стварање аграрних покрета. Аграрни популизам је својствен левим популистичким покретима, иако може да буде у склопу реторике покрета популистичке деснице. Десни популистички покрети заступају идеје политичког популизма. Он се темељи на идејама популистичке демократије, која сматрају референдум као оличење слободе народа да одлучује о битним стварима, антиглобализму, популистичкој диктатури, која се оправдава као народна власт, и позив на неидеолошко удруживање зарад рушења актуелног режима или побуне.

Данас употребљавамо термин популизам као дерогативан термин, те га означавамо као нешто што оличава „(..) демагогију, фашизам и претварање да представља десницу” (Dussel, 2008: 76), међутим, кроз историју се та перцепција мењала. Поред тога, данашњи популизам можемо сагледати као „(..) форму политичког организовања и као стил политичког комуницирања” (Милутиновић, 2019: 21). Велику улогу у организацији популистичке власти имали су људи блиски лидеру. Управо они су били ти који су стварали партијски апарат заслужан за ширење идеје међу народом. Дуготрајност власти популиста је неуједначена. Имамо примера да су неки популисти, или људи који су етикетирани као такви, владали више деценија. Међутим, већи број њих је имао кратку владавину, дужине једног демократског мандата или краће. Долазак на власт је често насилан, били то присилни избори или нека врста пуча, али је исто тако и одлазак са власти веома насилан што доводи до тога да се великом брзином распадају такве странке, често и забрањују.

² Популистички покрети се могу у великој мери међусобно разликовати. Они могу да се разликују по типу популизма, политици коју пропагирају, начину власти који успостављају, па чак и по регионалном деловању (односећи се на територију којој припадају).

Када је реч о историји популизма, сходно њеним карактеристикама, можемо је поделити у неколико периода: Популизам „Директне демократије” (II век пре н.е - I века н.е), Верски популизам (1519-1648), Популизам либералног капитализма и империјализма (1789-1918), Екстремни/тоталитарни популизам (1919-1945) и Постратни популизам (1946-1972).

Популизам „Директне демократије”

Римска република, касније и царство, створено је на јединственим темељима који подразумевају мешовиту конституцију монархије, аристократије и демократије, по угледу на полисе Хеладе. Ако посматрамо Атину као место генезе директне, или изворне демократије, онда је Рим омогућио отелотворење популизма. Представници популизма у Риму су били Тиберије и Гај Грах, Гај Јулије Цезар и Октавијан Август.

Идеја популизма у Риму се сводила на легитимну политичку организацију, познатију као странка Популара. Партија Популара се у Римском сенату залагала за „(...) интересе сеоског становништва и градског плебса” (Maškin, 2005: 201). Покрет јесте био такав да фаворизује становништво које не припада највишем слоју друштва, али је готово увек на челу Популара био лидер из редова богатих представника римског друштва. Природа покрета се, поред залагања за интересе нижих слојева, огледала у критици аристократа, окупљених око супарничке странке Оптимата, залагању за демократизацију римске државе и доношење закона који штите становништво. Прваци странке били су браћа Грах, прво Тиберије, а потом и Гај.

Грах су недвосмислено били зачетници аграрног популизма, поставивши решавање аграрних питања као свој приоритет. Тиберије је постао познат у историји Рима по спровођењу аграрног закона. Иако бивши војсковођа, био је веома вешт демагог, што му је помогло да реализује просперитетну политичку каријеру. Током 134. г. пре н.е. изабран за народног трибуна. Идеја коју је желео да реализује је аграрни закон и подели земљу сиромашном становништву града Рима, али у томе није успео. Након што му је истекао мандат народног трибуна, желео је опет да се кандидује, док је Сенат био против и оптужио га да „(...) тежи тиранији и краљевској власти” (Maškin, 2005: 200). Његов брат Гај био је успешнији у остваривању реформи када је 124. године пре н.е. дошао на место трибуна. Спровео је низ реформи у виду житног и судског закона, али и законе о колонијама, градњи путева и пројекту о савезницима. Описивали су га као „(...) убеђеног, енергичног и истрајног” човека (Maškin, 2005: 203), али и да њему „(...) у беседништву нема равног” (Maškin, 2005: 322), Подједнако вешт демагог као и Тиберије, али је био популарнији у народу. Ипак, опозицију је пронашао у виду богатих аристократа, зарад чијихседа је оснивао колоније. Године 121. пре н. е. није изабран за народног трибуна и тада су Оптимати почели са поништавањем његових закона. Оба брата су, у тренутку губитка власти, извели пуч на римски Капитол, уз помоћ својих присталица. У оба наврата је било смртних исхода, где су међу жртвама био и

Тиберије, касније и Гај. Њихова ера популизма одликовала је прогресом, али и деструкцијом након одласка са челне позиције у политичкој хијерархији Рима. Ипак, браћа Грах, а посебно Тиберије, су „ (...) покренули период који ће трајати готово један век, и са собом довести неке од најзначајнијих личности у историји Рима” (Pennell, 2009: 39). Упркос томе, проблеми у народу нису решени, а борбе Оптимата и Популара у сенату ће се наставити у наредним деценијама.

Политички популизам је први спровео Гај Јулије Цезар, у чијој политици је најзаступљенија била репресивна диктатура. Човек из вишег staleжа, искусан војсковођа и квестор, повратио је партији Популара славу коју је имала за време власти браће Грах. Политичко деловање Цезар започиње стварањем првог Тријумвирата, 60. године пре н.е, који је склопљен између Цезара, Гај Помпеја и Марка Краса. Тријумвират је почео да слаби од 53. године пре н.е. када је Крас умро. Цезар је наставио своје походе све до 49. године пре н. е, када се враћа у Рим, из страха да ће Помпеј обезбедити себи потпуну власт. После победе над Помпејем и коначног обрачуна са његовим присталицама, враћа се у Рим где започиње своје политичко деловање, тј. диктатуру. Иако се номинално залагао за народ, почео је да се понаша као божанство, да носи пурпурну одећу и лаворов венац на глави. Цезар је тиме почео да се понаша деспотски, представљајући се тако у светлу које „ (...) више одговарале боговима, а не људима” (Voak, 2010: 212). Што се политичких циљева тиче, пропагирао је олакшице за народ, које никада није спровео. Упркос залагању за сиромашне, он је ограничио доделу бесплатне пшенице, док је богатима помагао у спровођењу њихових планова. Из године у годину, Рим је постајао све нестабилнији. Пред крај владавине почео је да одступа од политичких циљева које је, вештом демагогијом, успео да пласира народу. Исељавао је људе, одузимао права грађанима Рима, кажњавао и забрањивао демократске принципе. Цезар је био и први популиста који се ослањао на снажан државни апарат, у овом случају војну силу. Када говоримо о његовој харизми, она је неупитна. Говоре је вешто интерпретирао и сматрало се да је „ (...) одмах после Цицерона по елоквенцији” (Pennell, 2009: 66). Својим потезима је направио оштру опозицију, која га је и убила 43. године пре н.е, у току празника Мартовске иде. Својом несмотреном влашћу и тежњом за једноумљем, Цезар је трајно уништио фундаменте Римске републике, а разлог томе је што је „ (...) преценио своју снагу, ауторитет и положај” (Maškin, 2005: 302). Након његове смрти дошла је нова криза, огледана у грађанском рату. Управо тај сукоб ће довести до стварања новог поретка и уступање власти новом популистичком лидеру, Октавијану Цезару Августу.

Као усвојени син Гај Јулија Цезара, Октавијан је имао претензије да се избори за власт у Риму, али и да настави његову политику. Као и Цезар, успео је да буде тријумфалан у грађанском рату и успостави Други Тријумвират 43. године пре н.е. са Марком Антонијем и Марком Лепидом. Обојицу је поразио и постао је једини владар у Риму, баш као и Цезар. Истоветни потези са оцем били су евидентни, али је кључна разлика била у начину власти. Октавијан је успоставио царство и осигурао је и наследан облик власти за своју породицу,

Јулијевце. У политици је био веома сличан Цезару, пре свега због односа са сталезима, где је искусно лавирао и успео да „(...) показује велику опрезност, тежио да повуче свој конзерватизам и да покаже да се у римском животу није десило ништа ново” (Maškin, N.A. 2005: 346). Сличност са Цезаром се огледала и у државном апарату, при чему је војска била основ његове снаге. Ипак, за разлику од свог претходника, Октавијан је изградио Римску империју, како сам град тако и провинције. Он је једини римски популиста који је успешно завршио своју владавину, међутим, његово деловање је двојачко упамћено. За неке он представља „(...) човека без вере, срца и части (...) окрутно, срећно чудовиште”, док га други карактеришу као „Творца Римске моћи” (Maškin, N.A. 2005: 363-364). Период његове власти означен је као „Августово доба” и представља „Симбол савршености културе, уметности и политике” (Pennell, 2009: 70). Разлог Октавијановог успеха је у томе што није имао политичког и војног опонента, већ их је анулирао на почетку владавине. Насупрот томе, није било потребе за таквим сукобима, због доброг функционисања и константног ширења Римског царства.

Верски популизам

Током средњег века, отелотворење уставног, политичког и идеолошког поретка огледао се у цркви и њеним великодостојницима. Институција цркве је представљала „(...) идеолошко оруђе ван-економске принуде, које чини основу феудалне формације, која је израдила систем појмова и акција помоћу којих је подржавала постојећи поредак”, док је утицај почивао на „(...) сујеверју маса, на њиховој вери у јединоспасавајућу милост којом располаже црквена јерархија” (Skaskin, Valenštajn, 2011: 67). Временом, поредак који је Римокатоличка црква одржавала почео је да се разграђује. То су искористили сецесионистички покрети унутар цркве, који ће постати познат као Реформација.³ Реформација је била веома прогресивна појава за Европу XVI века, зато што је допринела слабљењу социјалног и политичког анимозитета који је наметнут у средњем веку. Представници верског популизма, а самим тим и реформаторског покрета, били су Мартин Лутер (Martin Luther) и Тома Минцер (Thomas Müntzer). По природи њиховог поступања другачији, али су оба покрета имали елементе популистичког деловања. Покрет Мартина Лутера је први започео активно деловање. Пре свега, Лутер је око себе покупио следбенике који су чинили хомогену организацију са тенденцијом ширења. Као свог противника су видели римокатоличку цркву, према којој су имали променљиву реторику. Наиме, у зачетку реформаторског покрета, Лутер је деловање клера римокатоличке цркве означавао као „Бесну помаму романиста (...) олош римске Содоме”, док је касније пропагирао „(...) миран развитак и пасиван отпор” (Skaskin, Valenštajn, 2011: 67). Иако никада није имао намеру да буде политички актер, Лутер је то недвосмислено постао из перспективе доба у ком

---

³ Када говоримо о периоду Реформације и о самом покрету, ни у једном тренутку се не доводи у питање религиозни карактер. У раду је искључиво анализирано политичко деловање и природа покрета, која из епохалних разлога тада није била одвојена од религиозне.

је деловао. Његова лична политичка природа, као и природа његовог покрета, поседује прогресиван, социјалан аспект, који за циљ има омогућавање деловања реформистичког покрета у датом времену. Покушај класификације политичке идеологије покрета, на данашњем спектру, је прилично комплексан, зато што се он простирао од идеја капитализма до социјал-револуционарних идеја. Лутер је „(...) направио јасну дистинкцију између божанске и световне власти, тиме идентификујући своју политичку теологију” (Ahmad, 2011: 4). Природа другог покрета је посве другачија. Томас Минцер је формирао своју верску организацију, или секту, унутар реформаторског покрета, познату као Анабаптисти. Ова верска секта била је хетерогена, од пацифистичке до револуционарне фракције. Радикална фракција Анабаптиста имала је утицаја у обликовању идеје покрета, где су они означени као „(...) они који употребљавају средњовековне теорије да оправдају моћ цркве, прогона и врше опструкцију научног напретка” (Russel, 1945: 597). Што се Минцерове природе тиче, он је био знатно екстремнији од Лутера. Његови говори су базирани на пропагирању агресивне борбе против римокатоличке цркве, заговарајући отворен сукоб са клером у Риму. Представнике клера римокатоличке цркве је називао „Безбожним властодршцима (...) зликовцима, лакомима на зеленаштво” (Skaskin, Valenštajn, 2011:75). Проповеди Анабаптиста су биле одговорне и за позивање на ратове у којима је много његових следбеника страдало.⁴ Свој интелектуални рад Минцер је преточио у агресивну пропаганду револуционарних активности, где је сам пао као жртва рата који је започео. Иако је природа два покрета у потпуности другачија, недвосмислено је да су Лутер и Минцер имали елементе популизма⁵. За Лутера је реформа цркве представљала остатак у духовном животу западњачког клерикализма, где је истинска вера и ослобађање од негативних аспеката римокатоличке цркве представљао крајњи циљ. Тако да је за Лутера политичко деловање, које се може сврстати у ред политичког популизма, било средство у остваривању првобитне идеје. Минцер је имао више слободарске идеје, социјал-револуционарних елемената који негирају постојање сваког утемељеног друштвено-политичког поретка, што је и било кобно за покрет Анабаптиста. Управо Минцер је тежио облику аграрног популизма, који никада није успео јасно да обликује.

Популизам либералног капитализма⁶ и империјализма⁷

Време XIX века допринело је научном утемељену политичких идеологија, као и њиховом модерном тумачењу. Поред идеологија, у доба либералног

⁴ Минцер је допринео зачетку Сељачког рата 1525. године.

⁵ Стварање широких народних маса као следбеника, пропагирање против римокатоличке елите, појава у периоду црквене кризе, демагогија, покушај хомогенизације покрета, широк спектар идеологије

⁶ Академик Чедомир Попов је епоху либералног капитализма објаснио као ”капитализам слободне конкуренције” која обухвата раздобље од 70-их година XVIII века до 70-их година XIX века (Попов (1770-1815), 2010:XI).

⁷ Академик Чедомир Попов је дефинисао термин епохе империјализма као период историје XIX века када су велике европске силе ”водиле најжешћу трку око поделе света, око стварања, заокруживања или одбране већ образованих, колонијалних империја (Попов (1871-1914), 2010: 3).

капитализма је дошло и до стварања нових покрета, на левом и десном политичком спектру. Прва велика промена популизма у XIX веку је то да је почело утемељење његове природе у интелектуалној сфери. Интелектуалци су у својим радовима покушавали да оправдају деловање покрета блиских овој политичкој оријентацији, сврставајући их у народне покрете. Теоретисање популизма је сада омогућило и идеолошку поделу. Дистинкција левог и десног популистичког деловања је била евидентна, она се највише огледала у пропагирању социјалних револуција, насупротив идејама националних уједињења. Најзначајнији представници интелектуалних кругова који су се бавили објашњавањем идеје популистичких покрета су били Жил Мишле (Jules Michelet), Фридрих Лудвиг Јанг (Friedrich Ludwig Jahn) и Алберта Милера (Albert Müller). Мишле, номинално социјалиста, био је велики критичар владајућих елита и присталица владавине народа, што је често истицао у својим радовима. Подстицао је народ да стекне „(...) храброст да се поведе рачуна о питању власти и о питању сопствене судбине (...) да власт доспе у руке народа” (Попов (1815-1871), 2010: 2). Фридрих Лудвиг Јон био је један од интелектуалних пропагира уједињења Немачке, који су имали снажан утицај на омладину. Јоново пацифистичко деловање имало је помирљив карактер као „(...) остваривање општеевропског мира и сарадње” где би се одбацила свака могућност „(...) освајања и свако угрожавање слободе и независности других народа” (Попов (1815-1871), 2010: 94). Његов савременик, уједно и један од најистакнутијих представника друштвене теорије у епохи либералног капитализма, био је Адам Милер. Баш као и Јон, Милер се залагао за хомогенизацију државе и заокруживање Немачке у националним оквирима. За Милера држава „(...)није настала вештачком, импровизованом акцијом чистог ума, већ дугим заједничким животом људи кроз историју” (Попов, (1770-1815), 2010: 367).

На самом почетку овог периода⁸, дошло је до мегаломанских промена у друштвима Европе и света. То су биле револуције, најпре у САД-у и Француској. У Француској је ситуација била веома нестабилна. Власт која је одузета краљу Лују XVI је лавирала између Жирондинаца и Монтоњара. Сукоби ове две политичке фракције су доживели ескалацију учвршћивањем Јаковинског клуба, фракције која се налазила у оквиру групе Монтоњара. Најпознатији представник групације био је Максимилијан Робеспјер (Maximilien Robespierre), човек пореклом из вишег сталежа. Одлике његове личности, како га је Алберт Матјез (Albert Mathiez) описао, биле су „Хладнокрвност, храброст, проницљива далековидост, страховита речитост, значајне организаторске способности, потпуна некористољубивост” (Попов, (1770-1815), 2010: 84). У тренуцима када је започињао своју политичку каријеру, идеализовао је римске државнике, видевши их као своје узор. Када је револуција била у кризи, а Француска у великим проблемима, власт су преузели Јакобинци, у јуну 1793. године. Обећања Робеспјера су била крајње демократска и подразумевала су проналажење „(...) ефикасних средстава којима би се револуција одбранила и од спољног и од унутрашњег непријатеља” (Попов, (1770-1815), 2010: 84).

---

⁸ Период ”Дугог XIX века” (1776-1918).

Јакобинци су упориште моћи проналазили у народу нижег сталежа. Након доласка на власт, Јакобинци су се сусрели са великим проблемима, међу којима су економске потешкоће биле најзаступљеније. Решења нису пронађена, те су своје неуспехе прикривали спровођењем репресије. Из тог разлога је започета ликвидација неистомишљеника, познатија као „Јакобинска диктатура”. Свако ко је представљао опозицију владајућој касти био је означен као издајник и погубљен на гилотини.⁹ Противници Јакобинаца, Жирондинци, били су међу најбројнијим политичким жртвама режима. У редовима Монтоњара је Робеспјер, такође, имао опозицију¹⁰, са којом се разрачунао у крвавом пиру, створивши хомогени покрет, који је био апсолутни владар земље, са култом личности Робеспјера. Његова репресија се огледала и у дехристијанизацији и промени календара.¹¹ Поступци које је спроводио Робеспјер довели су до тога да се створи нова, оштрија, опозиција, која је сковала заверу против њега. Када је схватио да је опкољен, покушао је да изврши безуспешно самоубиство, али је наредни дан погубљен 1794. године, чиме се завршила власт Јакобинаца. Следбеници Робеспјера су његове идеје окарактерисали да је то „(...) у крајњој линији, демократија, Робеспјеризам је демократија” (Levandovski, 1965: 432). Међутим, демократија коју је он идејно спроводио прерасла је у диктатуру, која није донела стабилност већ је продубила револуцију. Робеспјеров популизам био је политички, манифестован стварањем популистичке диктатуре. Након Робеспјера, пут је отворен за долазак Наполеона и нови обрачун светских размера.

Током XIX век, у Француској је било много политичких превирања. После три царства и три републике, земља је била у политичким проблемима. Посебно се то одражавало на период после пада последњег француског цара, Наполеона III Бонапарте (Napoleon III Bonaparte), 1871. године. Поразом од Немачке је нанета велика срамота војсци Француске. Као представник војске, у политици се појавио Жорж Буланже (Georges Boulanger). Од 1886. до 1887. године био је министар одбране, а политичке оријентације су му биле конзервативно-националистичке. Након што 1887. године није успео да постане члан Владе, оштро је почео да критикује њен рад. Око себе је окупио људе бонапартистичких идеала, који су исказивали шовинистичке и ратоборне ставове, док је крајњи циљ самог Буланжеа било да оствари своје „(...) јасно препознате диктаторске намере” (Попов (1871-1914), 2010: 93). Њихова организација је названа „Лига патриота”, али су остали познати као Буланжисти. Покрет је био хомоген и пропагирао је идеје популистичке диктатуре. Велику популарност је доживео у народу, због чега је успео активно да учествује у неколико сазива парламента. Поред тога што су успели да опструирају рад скупштине и што је Буланже имао отворен сукоб са премијером Шарлом Флокеом (Charles Floquet), али Буланжисти нису успели да учине никакве конкретне реформе које су обећавали. Хомогени покрет, који је имао идеју опструкције власти,

⁹ Из тог разлога се период Јакобинске диктатуре називао и „Режим Гилотине”.

¹⁰ Најпознатији Еберови, које је предводио Жан Ебер.

¹¹ Под дехристијанизацијом се подразумевало укидање Римокатоличке цркве и увођење Култа Разума, док су месеци у календару промењени и тиме је постао Револуционарни календар.

зобрањен је 1888. године, када је Буланже избегао у Белгију, где се убио 1891. године. Поред отворених исказивања диктаторских тенденција, Буланже није успео озбиљније да угрози француску власт, али ни да спроведе политички популизам за који се залагао.

Руско царство се протезала на два континента. Славно у доба цара Петра Великог и царице Катарине Велике, а након њихове владавине је почело да губи моћ. Док је остатак Европе спроводио реформе, Руска империја у томе није била успешна. Криза је одражавала и велико незадовољство народа, највише нижег сталеза, који су прибегавали организацијама револуционарног опредељења. Прва таква били су Декарбисти још за време владавине Николаја I¹², али је њихова побуна успешно угушена. Фреквентност побуна се временом интензивирала, а врхунац је достигла за време владавине Александара II¹³. Он је покушао да спроведе реформе, и био успешан у прокламацији декрета о ослобађању мужника, међутим, незадовољство у народу је расло. Најзнаменитији покрет тог доба био је Народник. Природа покрета била је револуционарна, левичарски настројена и залагали су се за „(...) предвођење борбе за народна права, демократски преображај и укидање феудализма и самодржања у Русији” (Попов (1815-1871), 2010: 399). Карактеристика покрета је била и та што су развили озбиљну, хомогену организацијску структуру, која је у свом центру имала и пропагандни апарат. Уз помоћ листа ”Савременик”, успели су да утичу на омладину која им је прилазила. Циљна група Народника били су, као што и сам назив каже, широке народне масе, махом сиромашне. Ипак, управна гарнитура покрета сачињена је од интелектуалаца. Најрепрезентативнији од којих су били Александар Херцен и Николај Чернишевски. Херцен је био представник аграрног популизма. Близак покрету Декарбиста, Херценова идеологија одражавала је елементе „(...) утопијског социјализма и најборбенијег романтизма” (Попов (1815-1871), 2010: 169). Уређивао је часопис „Звоно”, који је био изузетно популаран међу омладином, а у ком је упућивао константне критике владајућим структурама. Због своје активности је протеран из земље, али је наставио да делује из иностранства, тачније Париза и Лондона. Након 1863. године, дошло је до потпуног слабљења његовог утицаја и краја његове револуционарне активности у Русији. У свом покушају креирања своје идеологије, Херцен је правио уступке славенофилима и западним идеолозима, у које се касније разочарао. Његова идеолошка инстанца се може објаснити као „(...) везивање руског национализма и руско-словенског месијанизма са утопистичким социјализмом” (Јелачић, 1929: 231). Херценов следбеник, Чернишевски, био је велики познавалац економије и политике. Називан је и „Највећим апостолом нове генерације” (Јелачић, 1929: 235), иако сам није имао религиозна опредељења, већ је био декларисани атеиста. Баш као и Херцен, идеолошки је подржавао револуционарно-социјалистичке идеје, а наметнуо се као један од покретача Народника. Чернишевски је био и део тајне револуционарне организације Земља и Вода. Њихов циљ било је „Образовање

---

¹² 1825-1855. године.

¹³ 1855-1881. године

широке мреже тајних организација, које би припремиле револуцију у Русији” са идејом да се „(...) ланци царског деспотизма, дубоко нагрисани у народу, морају бити раскинути“ (Попов (1815-1871), 2010: 406). У току студентске побуне 1862. године, у којој је Чернишевски био организатор, бива ухапшен. Своје тамничење провео је, најпре у градском затвору, а потом и Сибиру, где је умро. Херцен и Чернишевски били су прваци аграрног популизма у Русији, и они који су успели да прошире идеју о социјалистичкој револуцији на целу земљу. Начин на који је организован Народник био је у складу са репресијом коју су трпели, али и надахнут социјалистичким романтизмом. Успех Херцена и Чернишевског није толико у деловању током свог века, него што су успели да надахну долазак новог, револуционарног покрета, који ће имати обележја аграрног популизма, а то је Бољшевички покрет.

Период тоталитарног/екстремног популизма

У XX веку, популизам је постао екстреман и није се темељио на интелектуалним идејама, већ на различитим врстама репресија. Доминантан облик власти у овом периоду, својствен популистичким лидерима, био је тоталитаризам.¹⁴ Популизам се у датом периоду темељио на изазивању револта народа према одређеним етничким или политичким групама, које су сматране елитом, оправдавајући то као борбу за тај исти народ. Поред тога, агресивна пропаганда, константне кризе и покушај потпуне хомогенизације политике и друштва биле су одлике периода екстремног, или тоталитарног, популизма. Период између два светска рата је први пут донео јасну поларизацију популистичке политике, тако да можемо направити поделу на леви и десни популизам. Период екстремног, или тоталитарног, популизма је успео да успостави својеврсну културу сећања на претходне, успешне периоде, и наметне повратак тих времена као своју легитимну политику. Популисти су се неретко повезивали са успесима њихових предака, које су узимали као узоре за своје политичко деловање, колико год одступали од њихових идеја. Најчешћи извор надахнућа било је Римско царство, у различитим периодима римске историје. Представници популизма у овом периоду су: Владимир Илич Уљанов Лењин, Јосиф Висарионович Цугашвили Стаљин, Адолф Хитлер и Бенито Мусолини.

Леви популизам је био најзаступљенији у Руском царству, тј. у Совјетском савезу. Бољшевизам је представљао наставак револуционарно-социјалистичке идеје коју су утемељили, између осталог, Херцен и Чернишевски. Њихови темељи почивали су у оквирима аграрног, левог популизма, борећи се тако за права радника, сељака и нижих сталежа у друштву и који су подразумевали на принципима „(...) строгог поштовања демократског централизма и гвоздене дисциплине” (Попов, 2015: 86). Свакако најпознатији идеолог Бољшевичког покрета био је Владимир Илич Уљанов, познатији као Лењин. Ле-

¹⁴ Лидери који су касније постали тоталитарни су користили елементе популизма како би успели да придобију поверење широких народних маса.

њиново деловање везано је за период кризе царске Русије, која је ослабљена ратом и далеко заостала у покушајима спровођења реформи. Лењин је то искористио и успео да придобије народ на своју страну, водећи агресивну пропаганду против царског режима. Створио је, наизглед, хомоген Бољшевички покрет који ће имати много проблема у предстојећим годинама.¹⁵ Овај покрет се оштро обрачунао са својим противницима, како са Мељшевицима, тако и са царском војском, и успоставио суверену власт у земљи. Иако је номинално обећавао демократизацију, Лењин је створио једнопартијски систем у ком је само комунистичка партија постојала. Државотворна идеја је била таква да је требало створити „(...) затворену државу која би била свесна класних промена које се одвијају” (Cambridge, 2006: 630-631). Ипак, после ратова и револуција, држава је била урушена, а Лењин није успео у потпуности да је обнови пре своје смрти, 1923. године. Његова револуција је била успешна у погледу преузимања власти, али погубна у обезбеђивању више слобода, за које су се залагали идеолози социјал-револуционарних покрета. Након Лењина, на власт долази Стаљин. Управо је Стаљин довео до заштравања система у Совјетском савезу. Након сукоба унутар партије¹⁶, Стаљин је постао једини суверен Совјетског Савеза. Пропагирајући идеју пролетера и класне борбе, Стаљин је величао Спартака, најпознатијег роба у римској историји, видевши у њему оличење револуционарне борбе народа са елитом. Агресивно се обрачунао са противницима, које је већином ликвидирао, успевши тако да створи наизглед хомогену партију у земљи. Узурпаторима и државним непријатељима су означени сви који су се противили његовој власти. Апсолутна контрола државног апарата и пропаганде била је одлика Стаљиновог режима. Природа његове власти заснивала се на „(...) забрани властитог мишљења и уништењу сваке личне сигурности”, док га је још Лењин окарактерисао као „(...) властољубивог и суровог човека” (Митровић, 1974: 365). Упркос гвозденој дисциплини и чињеници да је Совјетски савет поднео највећу жртву у победи над силама Осовине у Другом светском рату, народ је патио због несташице хране и живота у лошим условима, али и у константном страху. Након смрти 1953. године, постао је омражен. Његове тековине се данас памте као персонификација комунизма који је сопствени народ довео до руба егзистенције.

Десни популизам у Европи се појавио услед велике кризе. Најпре у Италији, а потом и Немачкој. Италија је била победница Великог рата, али упркос томе је доживела велику кризу одмах по окончању истог. Инфлација је прожимала земљу, а народ је све више постајао окренут странкама које су му обећавале избављање из исте. Била је то партија Фаши, на чијем челу је био Бенито Мусолини. Иако начелно радикални социјалиста, Мусолини је временом мењао своје идеолошке преференције и постао екстремни конзервативац. Природа Фашистичке странке заснивала се на неколико темеља: ”Национали-

---

¹⁵ Првенствено сукоби са Мељшевицима, а потом и унутрашњи сукоби од којих је далеко најпознатији Стаљин-Троцки.

¹⁶ Он је расформирао чувени „Тријумвират” који је оформљен после Лењинове смрти. Чинили су га Лав Камењев, Григориј Зиновјев и Стаљин. Апсолутну власт је преузео 1928. године, када се коначно обрачунао са свим политичким опонентима.

зму, тоталитаризму и тероризму” (Митровић, 1974: 221). Фашизам је своју идеологију базирао на комплетној национализацији друштва.¹⁷ Циљ такве политике био је да се створи хомогена држава, у потпуности контролисана од стране партије, полиције, војске и режимских гласила. Надахнуће је Мусолини налазио у римској историји, угледавши се на дела Цезара и Августа. У Немачкој је ситуација била слична као у Италији, када је реч о кризи. Поред чињенице да је поражена у рату и да је изгубила царство¹⁸, Немачка је била и у политичкој кризи. Са мањим или већим ескалацијама, та криза је трајала до 1933. године, када на власт долази Национал-социјалистичка Радничка партија, познатија као Нацистичка партија на челу са Адолфом Хитлером. Нацизам је настао као облик фашизма који је своје деловање базирао на расној, антисемитској, антикомунистичкој и анти-парламентарној идеји. Идеја настанка Нацистичке партије се базирала на томе да „Немачку ослободи ланаца уговора о миру”¹⁹ (Митровић, 1974: 264). Сличности ова два покрета су неупитне и неминовне. Долазак на власт им је био искључиво демократски, где их је народ изабрао на слободним изборима.²⁰ Убрзо, у оба случаја је спроведен закон о забранама слободних партијских активности и примењен једнопартијски систем, те је успостављена диктатура и тоталитарни режим. Како је партијски систем био хомоген, тако су и саме партије биле хомогене. Репресија и насилна ликвидација политичких противника је у оба случаја била практикована. Одлика датог времена је била та да су државни апарати, војска и полиција, спроводили репресију под командом режима. Активно деловање Фашистичке и Нацистичке партије трајало је све до краја Другог светског рата. Од деловања Нацистичке и Фашистичке партије, популизам добија изразито негативну конотацију, те је поистовећен са тоталитарним деловањем.

Постратни популизам

Појава популизама након рата изазивала велико негодовање код политичких структура. Сећајући се примера тоталитарног популизма, постратни популизам је окарактерисан као несистемско деловање. Европа је у постратном периоду, када је реч о популизму, готово искључиво имала појаву десног популизма. Предводници таквих странака су се залагали за анти-емиграциону политику, протекционизам и неретко су пропагирали антисемитизам. Једна карактеристика која је својствена за све покрете био је еуроскептицизам. Појава Европске Уније, као кључног међународног актера у европским оквирима, за популисте је представљала организацију која не пропагира интересе свих

¹⁷ Номинално, Фашисти су се изјашњавали да немају идеологију, већ да се боре за отаџбину.

¹⁸ Од краја Првог светског рата Немачко царство је престало да постоји, а настала је Вајмарска Република.

¹⁹ Односивши се на Први светски рат и мировну конференцију у Версају.

²⁰ Ауторитет власти се базира на вољи грађана у свакој држави. Та воља се исказује на редовним и слободним изборима, где је једнако право гласа гарантовано свима, а одлучивање се одвија тајним гласањем. Управо су таквим изборним процесом на власт долазиле и екстремистичке партије, које су временом анулирате те исте изборне слободе.

народа Европе. Зато је једна од тежњи пост-ратних популиста излазак из Европске Уније. Представници овог периода били су је Пјер Пужад (Pierre Poujade) и Гулиелмо Ђанини (Guglielmo Giannini).

Италија, као једна од поражених земаља у Другом светском рату, била је у подређеном положају. Готово две деценије је земљом владала Фашистичка странка, која је престала да постоји смрћу Бенита Мусолинија. Међутим, следбеници фашистичке идеје су формирали нову партију која се звала Фронт народа (Fronte dell'Uomo Qualunque- FUQ)²¹. Уједначена идеологија покрета није постојала, а разлог томе је диверзитет чланства и руководства. Идеје су се кретале од монархизма, републиканизма до неофашистичких и социјалних идеја. Јединствена идеја покрета се базирала на противљењу актуелном естаблишменту, инсистирајући да се анулирају политичке структуре на локалном нивоу и власт препусти радницима. Оваква идеја постала је позната као „Квалампизам“. Лидер покрета био је Ђанини, новинар и уредник часописа „Обичан народ“²², који је постао званично гласило покрета. Покрету су приступали „Фашистички симпатизери које је привлачила антикомунистичка идеја и позиција коју је странка заузимала против антифашиста“ (Ruzza, Fella, 2009: 13). Највећу подршку је покрет имао на југу земље, посебно на Сицилији, у Напуљу и Калабрији. На првим послератном изборима, 1946. године, освојили су 30 мандата у парламенту Италије. Стицањем политичког имунитета почело је разуђивање покрета. Већина чланова је почела да напушта покрет и прелази у различите странке. Током 1947. године, већина посланика је прешла у владајућу Демохришћанску странку, коју је предводио тадашњи премијер Де Гаспери. Део посланика је прешао и у Либералну странку, те је до 1948. године остало свега неколико посланика у оквиру посланичке групе Фронта Народа. Фронт Народа зато није учествовао у наредном изборном циклусу самостално, већ је пружио подршку Италијанском Социјалистичком покрету (МСИ), коме ће се остатак чланства и придружити 1949. године. МСИ је представљао неофашистичку странку, која је отворено пропагирала и тврди евроскептицизам. Значај покрета Фронт Народа је био тај што је ово била прва организована популистичка групација након рата. Покушај Фронта народа да створи врсту политичког популизма и хомогену групацију није остварен. Политичка непринципијелност је заоставштину ове групације, по којој је чак назван и један дерогативан термин. Појам „Квалампизам“²³ у италијанској политичкој терминологији означава особу која је политички непринципијелна, склона популизму и социјално неодговорна.

Француска је била девастирана након рата, са великим колонијалним проблемима. Услед тога, појавио се покрет, Унија за одбрану радника, која је желела да заштити народ, највише занатлије и пољопривреднике. На челу покрета се налазио Пјер Пужад. Природа покрета базирала се на аграрном популизму, али су у пракси спроводили идеје политичког, десног популизма. Покушај заштите радника, која је чинила основу Пужадовога покрета, није успела

---

²¹ Покрет је називан и Фронт обичних људи.

²² L'Uomo qualunque

²³ Qualampismo,

да дође до изражаја током деловања његове странке. Створена је хомогена структура која се залагала да „(...) блокирају сваку иницијативу демократског центра” (Лакер, В. 1999: 456). Пужад није исказивао идеје аграрног популизма, иако се номинално за њега залагао, већ више облике политичког, десног популизма. Његова главна идеја је било очување француских територија, односно колонија. Покрет који је Пужад био је познат и под именом Пужадисти. Успели су да придобију народно поверење, те су обезбедили учешће у Француској скупштини²⁴. Две године (1956-1958), били су чланови, веома неопажени. Након тога, покрет се развијао, али је најмлађи посланик у оквиру Пужадиста, Жан Мари Ле Пен, формирао своју странку, Национални фронт. Управо је Национални фронт представљао најзначајније наслеђе Пужада, као и место окупљања његових некадашњих следбеника. Суштински, Ле Пенова странка није имала велике сличности са странком коју је водио Пужад. Занемарена је идеја аграрног популизма и замењена агресивним протекционизмом, антисемитизмом и евроскептицизмом.

Закључак

Прошлост популистичких покрета, као и њихово деловање, било је дивергентно. Од организације првих покрета, па све до данас, они су тежили остваривању директне демократије. Процес успостављања директне демократине није се временом увећавао, већ је то био неуједначен процес. Најближе остварењу циља директне демократије је било у периоду Рима, док је ситуација била супротна за време тоталитарног или екстремног популизма у XX веку. Карактеристике свих популистичких покрета одликовале диверзитетом, али су све имале инкорпорирани четири основне карактеристике: борба за народ, покушај хомогенизације, противљење елити и изазивање кризе. Ипак, оно што је била одлика популистичких лидера јесте стављање личног просперитета испред потреба народа. Иако је то био случај, они су се ипак додворавали народу, искључиво зарад личног интереса. Током историје, у Европи су деловали подједнако десни и леви популистички покрети. Политички спектар се мењао како су епохе пролазиле, прилагођивши се времену деловања. Популизам је био у симетрији са временом деловања, прилагођавајући се потребама народа, када су лидери популистичких организација обећавали народу оно што им је било најпотребније у датом тренутку. У Риму је била потребна аграрна реформа и помоћ сиромашном становништву, што су популисти покушали да реализују примењујући аграрни популизам у највећој мери. У доба верских сукоба, народу је требала слобода да исповеда жељену верску деноминацију, за шта су се борили клерикални чиниоци, политички одређени као популисти, пропагирајући социјални популизам, али и политички популизам. Током периода XIX века, популисти су се борили за аграрне и социјалне реформе, као и за ствара-

²⁴ Број људи који их је подржао био је импозантан, чак 3 милиона бирача. То им је гарантовало 50 места у парламенту Француске.

ње и учвршћивање националних држава, тако да су популисти прибегавали коришћењу левог и десног популизма. У прва половина XX век довео борбу за поновно освајање територија и глорификацију једне етничке или националне групе, док су друге биле деградиране и угњетаване, дакле коришћен је политички популизам, понајвише популистичка диктатура. У истом периоду је коришћен леви популизам, али са подједнаком применом политичке диктатуре. Друга половина XX века је задржала елемент антисемитизма, али га је обликовала у оквиру скептичности савеза земаља Европе, тако створивши еуроскептицизам, када је и створен модерни политички популизам. То доводи до великог проблема популизма, тежње коренитим променама и потпуно анулирање претходно успостављеног режима у корист појединаца, а не народа. Покушај структуралне промене друштва уједно је и разлог неодрживости власти популистичких групација, стварање нестабилних темеља и персонификација политике кроз политичке лидере. Идеја популизма није дефинисана као дуготрајан режим, већ као краткотрајна појава, подложна ескалацији политичких незадовољстава, коју замењује дијаметрално супротни режими. Као појава, популизам је присутан вековима, самим тим је принудно пролазио кроз многе транзиције. Историја је сведок да популизам може довести до успона једног друштва, али и до његове девастације. Недостатак политичке константе је нешто што је осликавало популизам, и наставља да га дефинише.

Литература:

1. Ahmad, Numaira, Reformation: Religious, Political and Social Consequences for Western Society, *Journal of Islamic Thought & Civilization* (2011): University of Lahore, Lahore.
2. Boak, Edward, Aarthur, Romilly (2010): *A History of Rome to 565 A. D.*, revised edition, The Project Gutenberg, E-Book
3. Drussel, Enrique (2008): *Twenty theories of Politics*, Duke University Press, Durham, NC.
4. Jelačić, Aleksej (1929): *Istorija Rusije*, SKZ, Beograd.
5. Laker, Valter (1999): *Istorija Evrope 1945-1992*, Klio, Beograd
6. Laklau, Ernesto, (2019): *O populističkom umu*, Mediterran publishing, Novi Sad.
7. Levandovski, Anatolij, (1965): *Nepodmitljivi, romansirana biografija Robespjera*, Rad, Beograd.
8. Maškin, N.A, (2005): *Istorija starog Rima*, Naučna KMD, Beograd
9. Milutinović, Irina, Politički marketing i borba sa populizmom, Glavne odlike izborne kampanje za Evropski parlament 2019, *Kultura Polisa*: (2019), god. XVI, posebno izdanje.
10. Mitrović, Andrej (1974): *Vreme netrpeljivih, Politička istorija velikih država Evrope 1919-1939*, Srpska književna zadruga, Beograd.
11. Mudde, Kas., Rovira, Kaltwasser C. (2017): *Populism, a very short introduction*, Oxford University Press, New York.
12. Muf, Šantal, (2019): *O levom populizmu*, Mediterran publishing, Novi Sad.
13. Panizza Francisco, (2005): *Populism and the mirror of Democracy*, Verso, London.

14. Popov, Čedomir (2010): *Građanska Evropa (1770-1914), Osnovi Evropske istorije XIX veka (1770-1815)*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.
15. Popov, Čedomir, (2010), *Građanska Evropa (1770-1914), Društvena i politička istorija Evrope (1871-1914)*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.
16. Popov, Čedomir (2010): *Građanska Evropa (1770-1914), Politička istorija Evrope (1815-1871)*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd
17. Popov, Čedomir (2015): *Od Versaja do Danciga*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.
18. Rooduijn, Matthijas, (2013): *A Populist Zeitgeist? The impact of Populism on Parties, Media and Public in Western Europe*, University of Amsterdam, Amsterdam .
19. Russell, Bertrand, (1945): *The history of Western Philosophy*, Fourth printing, Simon and Schuster, New York
20. Ruzza, Carlo, Fella, Stefano (2009), *Re-thinking the Italian right, Territorial politics, Populism and post-fascism*, Routledge, Taylor & Francis Group, London.
21. Pennell, Robert F. (2009): *History of Rome from the Earliest times down to 476 AD, Revised edition*, The Project Gutenberg, E-book.
22. Shils, Edward, (1956): *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*, Free Press, Glenco, IL, USA.
23. Skaskin S.D, VajNSTajN O.L. (2011): *Istorija srednjeg veka*, Naučna KMD, Beograd
24. *The Cambridge history of Russia* (2006): volume II, Imperial Russia 1689-1917, Cambridge University Press, Cambridge

HISTORY OF POPULISM IN EUROPE

Summary: Populism is a phenomenon that has become more and more widespread in daily politics over the recent years. Populism is most commonly referred to by the media, placing it terminologically as a derogatory political orientation, or in political discourse, associating it with vain rhetoric and demagoguery. They also use it to disparage political opponents. It has been portrayed as an antipode to the elites of the ruling establishment, liberal democracy, pluralism and more. However, the theory of the origin and emergence of populism is often a marginalized topic. Historical frameworks through which the political phenomenon of populism had to pass are very long and require extensive research of their nature. The development of populist thought has been present throughout the centuries, from its beginnings in Rome to the end of the 20th century, when modern populist thought was shaped. Due to the inability to encompass all movements and states, the paper analyzes the historical figures who had the most influence and who represented the building block of society at a given time. The countries in which the movements were analyzed are: Roman Republic / Empire, Holy Roman Empire, Russian Empire, German Empire and Republic, French Kingdom / Republic / Empire, Italian Kingdom. Research methods used in the paper are combined, mostly analytical and comparative research methods. The aim of the paper is to create a unique view of the movements that shaped populist thought, to clearly define the nature of the development of populist movements throughout history and their change during historical epochs. The assumption is that populism was variable according to the era it was in, as well as that the movements deviated from the idea of democracy for the purpose of establishing a regime of sustainability of government.

Key words: Populism, Politics, Political orientation, History, Europe

